

**Preliminarno izjašnjenje koje je iznio Mykola Gnatovskyy,
predsjednik CPT i šef delegacije,
na sastancima s državnim i entitetskim tijelima u
Banja Luci i Sarajevu 6. i 9. oktobra 2015. godine
na kraju četvrte periodične posjete Bosni i Hercegovini
Evropskog komiteta za prevenciju torture i neljudskog ili ponižavajućeg
postupanja ili kažnjavanja (CPT)**

Ova posjeta je pružila priliku delegaciji da ocijeni napredak koji je postignut od prethodne periodične posjete obavljene u martu 2011. godine i ad hoc posjete obavljene u decembru 2012. godine. Delegacija CPT-a je tokom posjete posjetila niz policijskih objekata, s ciljem ispitivanja na koji način se tretiraju osobe koje su uhapsili policijski organi i kako se čuvaju u tom objektu. Koncentrisala se takođe i na uslove pritvora i liječenje osoba u određenom broju zatvora. Nadalje, delegacija je pregledala način na koji se tretiraju pacijenti u dvije psihijatrijske ustanove (vidi Aneks u kome se nalazi spisak objekata koji su posjećeni).

Saradnja

Stepen saradnje tokom posjete sa vlastima Bosne i Hercegovine je, s nekoliko izuzetaka, bio vrlo dobar na svim nivoima. Shodno tome, delegacija je mogla brzo da pristupi objektima koje je željela da posjeti, dokumentaciji koju je željela da pogleda i pojedincima s kojima je željela razgovarati. Jedna izuzetak se odnosi na policijsku stanicu Novo Sarajevo, gdje je delegacija morala čekati više od 40 minuta prije nego što joj je odobren pristup pritvorskim prostorijama.

Objekti policijskih organa

Delegacija je tokom posjete dobila znatan broj navoda o sistematskom fizičkom zlostavljanju od strane službenika za primjenu zakona u cijeloj zemlji; optužbe uglavnom govore o udarcima nogama i rukama po raznim dijelovima tjela, kao i udarcima palicama. Međutim, takođe je dobila vjerodostojne tvrdnje o vezivanju lisicama u nezgodnom položaju koje je trajalo satima, primjeni malih ručnih sprava za proizvodnju električnih šokova i drugih nestandardnih instrumenata. Delegacija je, u određenom broju slučajeva, prikupila medicinsku dokumentaciju koja je bila u skladu s navodima pritvorenih osoba o njihovom zlostavljanju.

Optužbe o zlostavljanju osumnjičenih od strane neuniformisanih policijskih službenika u periodu nakon hapšenja, tokom transporta i dok su držani u policijskim stanicama i / ili u vrijeme kada su ih ispitivali krim-inspektori u svojim kancelarijama, ponekad veoma dugo, prije stavljanja u pritvorske ćelije ili prije predaje tužilaštvima. Delegacija je ozbiljno zabrinuta što je zlostavljanje u svrhu pokušaja iznuđivanja priznanja česta praksa u radu krim-inspektora u cijeloj zemlji. Međutim, treba navesti da je broj tvrdnji koje se odnose na zlostavljanja od strane krim-inspektora iz Policijske stanice Banja Luka Centar dramatično pao u odnosu na stanje u vrijeme prethodne posjete u decembru 2012. godine.

Jasno je da trenutno postoje mjere zaštite pritvorenika kako bi se spriječilo zlostavljanje u praksi. U tim rijetkim prilikama u kojima su navodi o zlostavljanju izneseni pred tužiocima i sudijama za preliminarni postupak nisu preduzete nikakve radnje. Nadalje, tri osnovne mjere zaštite osoba koje je policija lišila slobode, a kojima CPT pridaje posebnu važnost – pravo uhapšenih da njihov bliski srodnik ili druga osoba po njihovom izboru bude obaviješteni o

njihovoj situaciji; pravo pristupa advokatu; i pravo pristupa ljekaru - treba, po zakonu, da se primjenjuju od samog početka lišenja slobode. Međutim, mnoge osobe navode da nisu bile u mogućnosti da ostvare ta prava za vrijeme policijskog ispitivanja. Izgleda da je u većini slučajeva praksa da se pristup advokatu omogući tek nakon što je pritvorena osoba izvedena pred tužioca (odnosno, do 24 sata nakon što je dotičnu osobu po prvi put uhapsila policija).

Zato delegacija traži od ministara unutrašnjih poslova i policijskih komesara da pošalju snažnu poruku da je zlostavljanje pritvorenih osoba nezakonito i neprofesionalno, te da će biti predmet ozbiljnih sankcija. Nadalje, delegacija traži od glavnih tužilaca u oba entiteta da glasno podsjetite tužioce da su pod zakonskom obavezom da istraže sve slučajeve navodnog zlostavljanja, te da obezbijede da osobe koje tvrde da su zlostavljane pregleda ljekar specijalista sudske medicine i da policijski službenici koji su zaduženi za sprovođenje pritvorene osobe do ljekara ne budu isti oni protiv kojih su optužbe o zlostavljanju upućene. U takvim slučajevima, delegacija smatra da dužnost sprovođenja pritvorene osobe u ambulantu treba povjeriti sudskim policajcima.

Što se tiče materijalnih uslova u policijskim stanicama, delegacija je konstatovala u pozitivnom smislu izgradnju tri pritvorske ćelije u Policijskoj stanici Banja Luka Centar. Međutim, nedostatak pritvorskih ćelija u policijskim stanicama širom Republike Srpske znači da će se pritvorene osobe i dalje držati u kancelarijama ili hodnicima tako što će tokom noći biti vezani lisicama za razne predmete. Situacija pritvorskih ćelija u policijskim stanicama u Konjicu i Mostaru je i dalje vrlo loša (neprijatnog su mirisa, nema madraca, sa ograničenom mogućšću ventilacije i prirodnog svjetla), i bile su, ukratko rečene, neprikladne za noćenje. Pritvorske ćelije u Policijskoj stanici u Zenici su u sličnom, lošem stanju.

Kazneno-popravni zavodi

Delegacija je posjetila kazneno-popravne zavode u Banja Luci, Bijeljini, Foči, Mostaru, Sarajevu, Tuzli i Zenici i obavila razgovore sa pritvorenicima kazneno-popravnim zavodima u Doboju, Istočnom Sarajevu i Orašju.

Većina pritvorenika sa kojima je delegacija razgovarala je izjavila da zatvorsko osoblje sa njima postupa ispravno. Međutim, delegacija je u kazneno-popravnim zavodima u Bijeljini, Tuzli i Zenici čula tvrdnje nekoliko zatvorenika da ih zatvorsko osoblje zlostavlja, dok je u kazneno-popravnom zavodu u Mostaru broj tvrdnji bio mnogo veći i predstavlja razlog za zabrinutost delegacije. Navodna zlostavljanja su se sastojala uglavnom od udaraca nogama i rukama i udaraca palicama. U Zatvoru u Mostaru, zatvorenici su također držani lisicama vezani u nezgodnom položaju duže vrijeme. U nekoliko slučajeva su ljekari u delegaciji ocijenili da su ljekarski nalazi u skladu sa tvrdnjama.

Delegacija je konstatovala da nasilje među zatvorenicima uopšteno nije veliki problem u zatvorima koje su posjetili, osim zatvora u Zenici, gdje su potrebne dalje mjere, posebno zapošljavanje dodatnog osoblja, kako bi se riješilo pitanje nasilja među zatvorenicima u paviljonima I i IV.

Delegacija je pregledala jedinice sa maksimalnim i pojačanim nadzorom u zatvorima u Banja Luci, Foči i Zenici. O ovim jedinicama će detaljnije govoriti u pisanom izvještaju. Međutim, želi istaknuti nužnost da se uvedu odgovarajuće proceduralne mjere zaštite zatvorenika pri određivanju i produžavanju smještaja zatvorenika u ove jedinice. Nadalje, CPT je i ranije naglašavao važnost izrade svrsishodnog režima za osobe smještene u tim jedinicama. Treba

uložiti sve napore da bi se izbjeglo stavljanje zatvorenika u de facto izolaciju koja traje mjesecima.

CPT je u više navrata naglašavao potrebu da kazneno-popravni zavodi izrade režim svrsishodnih aktivnosti čiji cilj bi bio zanimanje zatvorenika tokom dana, kao i njihova priprema za puštanje na slobodu. Delegacija je primijetila u zatvorima u Banja Luci, Foči i Zenici da se niz svrsishodnih aktivnosti nudi većini osuđenika. Međutim, u drugim zatvorima koje je posjetila vidjela je da su mogućnosti za rad i druge organizirane aktivnosti, bilo da se radi o sportu, obrazovanju ili sticanju kvalifikacija, vrlo ograničene.

Što se tiče prিতvorenika, njihovi uslovi pritvora su u cijeloj zemlji i dalje izuzetno loši jer su zatvoreni u svojim ćelijama 22 ili više sati dnevno bez ikakvih svrsishodnih aktivnosti i to mjesecima. Situacija u pritvoru u zatvoru u Sarajevu je posebno nezadovoljavajuća; pritvor je pretrpan sa stopom popunjenosti od 170%, što rezultira, na primjer, time da se tri ili četiri zatvorenika drže u ćelijama od samo 8m². Štaviše, mnogi od tih zatvorenika su zatvoreni u svojim ćelijama 23 i po sata dnevno i ništa ne rade, osim što gledaju televiziju i to do godinu dana, pa čak i duže (najduži period je bio više od četiri godine). Osim toga, maloljetnici su i dalje smješteni u ovom objektu; a uslovi su toliko loši da maloljetnici više ne bi trebali biti držani u tom zatvoru. Međutim, ako se i dalje budu držali, mora im biti ponuđen cijeli niz aktivnosti, uključujući obrazovanje i sport. Delegacija zahtijeva da vlasti Federacije Bosne i Hercegovine preduzmu hitne mjere kako bi se značajno smanjila prenatrpanost u ovom zatvoru. Nadalje, želi biti obaviještena o preduzetim koracima za maloljetnike koji se nalaze u pritvoru.

Što se tiče osam maloljetnika koji su osuđeni na vaspitne mjere, a koji su smješteni u zatvoru u Tuzli, oni nemaju stalni obrazovni program, a ostali vidovi rekreacije i sportske aktivnosti su vrlo ograničene. Nadalje, životni uslovi su jako loši; ćelije i sanitarije su zapušteni i bez adekvatnog prirodnog svjetla. Delegacija se poziva na član 8, stav 5 Evropske konvencije za prevenciju torture i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (Konvencija) i traži od vlasti Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) da preduzme hitne mjere kako bi osigurale da svi maloljetnici osuđeni na vaspitne mjere imaju pristojne životne uslove i cijeli niz svrsishodnih aktivnosti, uključujući obrazovanje i sport.

Delegacija je takođe u zatvoru u Tuzli vidjela sedam forenzičkih psihijatrijskih bolesnika, koji su nalaze u pritvorskom dijelu od 2010. i 2011. godine u ponižavajućim uslovima; oni su zatvoreni u svojim ćelijama više od 22 sata dnevno, u užasnim higijenskim uslovima i lišeni adekvatne psihijatrijske i somatske njege. To su bolesnici koji bi trebali biti u medicinskom okruženju (kao što su odlučili nadležni sudovi koji su izrekli mjeru sigurnosti) i imati odgovarajuće liječenje za svoju bolest. Delegacija se poziva na član 8, stav 5 Konvencije i traži da vlasti FBiH preduzmu hitne mjere za premještanje tih bolesnika iz zatvora u Tuzli u odgovarajuće bolnice gdje mogu imati njegu i pažnju koju zahtijevaju.

U pogledu zdravstvene zaštite, u zatvorima u Mostaru, Tuzli i Zenici, pored nedovoljnog broja zaposlenih i neadekvatne prisutnosti ljekara, kvalitet zdravstvene zaštite koju dobijaju zatvorenici ne zadovoljava ni osnovne medicinske standarde; ne postoji adekvatna supstitucijska terapija, ne poštuju se principi povjerljivosti ljekarskih pregleda i podataka i slabo se vode evidencije o povredama zatvorenika. Po mišljenju delegacije, postoji potreba da federalna ministarstva zdravstva i pravde zajednički izrade plan za poboljšanje zdravstvene zaštite u zatvorima jer trenutni sistem nije dobar za zatvorenike i nije efikasan. U zatvorima u

Banja Luci, Bijeljini i Foči broj zdravstveni radnika je uglavnom dobar i zdravstvena zaštita je adekvatna. Međutim, poštivanje principa povjerljivosti može biti poboljšano.

Što se tiče discipline, delegacija želi podsjetiti da CPT smatra da maksimalno period držanja u samici kao disciplinska kazna ne smije prelaziti 14 dana. Nadalje, u ovom trenutku zatvorenici koji su počinili isti disciplinski prestup mogu dobiti različite kazne zavisno o tome da li ih je osudio Sud BiH ili entitetski sudovi. Treba preduzeti aktivnosti za rješavanje trenutne diskriminatorne prakse. Delegacija takođe smatra da su samice u zatvoru u Banja Luci i podrumu zatvora u Mostaru, koji imaju samo 4m², premale za smještaj zatvorenika tokom noći. Dalja pitanja koja izazivaju zabrinutost odnose se na neprihvatljivu izolaciju iz zdravstvenih razloga u periodu do 12 dana, neadekvatan broj zatvorskih službenika u zatvorima FBiH i nedostatak formalnog sistema pritužbi u koji bi zatvorenici imali povjerenje. Ova kao i druga pitanja, poput onog o materijalnim uslovima u zatvorima koje smo posjetili, će biti razrađena u pisanom izvještaju o posjeti.

Psihijatrijske ustanove

Delegacija CPT-a je posjetila Psihijatrijsku kantonalnu bolnicu Jagomir i Psihijatrijsku kliniku bolnice Koševu po prvi put. Nije dobila nikakve vjerodostojne navode o zlostavljanju od strane osoblja. Naprotiv, utvrdila je da postoji pozitivan i brižan pristup osoblja bolesnicima u obje ustanove.

Liječenje u obje ustanove je pretežno zasnovano na farmakoterapiji, a mogućnosti za radne terapije, osobito u klinici na Koševu, su ograničene. Smještajni prostor za pacijente u Koševu se može opisati kao ograničen, pa čak u nekim sobama, u kojima se kreveti dodiruju tijesan, a materijalni uslovi u ovoj ustanovi su loši zbog oronulosti. U Jagomiru su materijalni uslovi mnogo bolji s obzirom da je bolnica nedavno izgrađena, ali prostor za pacijente je ograničen, posebno u intenzivnoj njezi gdje se nalazi osam kreveta. Nedostatak prostora na Koševu znači da pacijenti nikada ne napuštaju odjeljenje i ne nudi im se mogućnost provođenja vremena vani, dok Jagomir ima prostrane parkove oko zgrade; ipak, bolesnici nemaju priliku da šetaju vani svaki dan jer nema uvijek dovoljno osoblja za pratnju bolesnika i vrtovi nisu obezbijeđeni.

Što se tiče upotrebe sredstava prinude, obje ustanove posežu za mehaničkim sredstvima prinude (platneni pojasevi) za vezanje bolesnika u krevetu. Delegacija je prvenstveno zabrinuta što se ova sredstva primjenjuju u prisutnosti drugih pacijenata; u stvari, smatra se pozitivnim da pacijenti imaju interakciju sa uznemirenim pacijentom čije se kretanje ograničava. U Jagomiru je krevet koji se koristi za obuzdavanje bolesnika smješten u intenzivnoj njezi u kojoj se nalaze pacijenti oba pola i delegacija je bila u mogućnosti posmatrati kako se vrši obuzdavanje i praćenje pacijenta. Po mišljenju CPT-a, pacijent bi trebao biti vezan za krevet u posebnoj sobi izvan vidokruga drugih pacijenata i podvrgnut direktnom stalnom praćenju osoblja; posmatranje putem video nadzora nije dovoljno. Ovo pitanje će biti dalje razrađeno u pisanom izvještaju.

Delegacija je konstatala da je velika većina pacijenata smještena u ustanovama dobrovoljno, a nekoliko ih je priznalo da je to bilo prisilno. Pacijenti potpisaju opšti obrazac u kome se navodi da sami dobrovoljno dolaze i pristaju na liječenje koje im bude preporučio ljekar. Međutim, pacijenti su u praksi držani u zaključanim odjeljenjima koje nisu mogli napustiti i de facto su bili prisilno držani. Delegacija razumije da je trenutni zakonodavni okvir takav da je sudska praksa veoma spora i izgleda da nisu u skladu s članom 5 Evropske konvencije o

ljudskim pravima. Delegacija je naišla na slučajeve da pacijenti u bolnicama čekaju četiri ili više sedmica da sudovi odluče o prisilnom smještaju do kada se stanje pacijenta obično poboljša. Prema tome, nije čudo što ljekari u obje ustanove pokušavaju pregovarati s pacijentima i njihovim porodicama da se saglase da se liječe dobrovoljno. Ovo pitanje će biti dodatno razrađeno u pisanom izvještaju.

* * *

Pitanja navedena u ovim preliminarnim primjedbama, kao i druga pitanja, će biti razrađena u izvještaju o posjeti. Izvještaj će biti prosljeđen vlastima Bosne i Hercegovine u martu 2016. godine. Naravno, informacije i komentari koji budu navedeni u odgovoru na ove primjedbe delegacije će se u potpunosti uzeti u obzir kada se bude pisao izvještaj o posjeti.

DODATAK

Ustanove koje su posjećene

Policijske ustanove

Državna granična služba

- Policijska stanica Državne granične službe Brčko

Brčko Distrikt

- Policijska stanica Brčko

Federacija Bosne i Hercegovina

- Policijska stanica Konjic, Hercegovačko-Neretvanski Kanton
- Policijska stanica Mostar Centar, Hercegovačko-Neretvanski Kanton
- Policijska stanica Novo Sarajevo, Sarajevski Kanton
- Sudska policija Tuzlanskog kantona
- Policijska stanica Zenica Centar, Zeničko-Dobojski Kanton

Republika Srpska

- Centar javne bezbjednosti Banja Luka
- Centar javne bezbjednosti Bijeljina
- Policijska stanica Doboj
- Policijska stanica Istočno Sarajevo

Tužilaštva i okružni sudovi

Federacija Bosne i Hercegovina

- Pritvor Kantonalnog tužilaštva Tuzla
-

Republika Srpska

- Pritvor Okružnog tužilaštva Banja Luka
- Pritvor Okružnog tužilaštva Doboj
- Pritvor Okružnog suda Banja Luka

Zatvorske ustanove

Federacija Bosne i Hercegovine

- Zatvor u Mostaru
- Zatvor u Orašju (pritvor)
- Pritvorska jedinica u zatvoru u Sarajevo
- Zatvor u Tuzli
- Zatvor u Zenici

Republika Srpska

- Zatvor u Banja Luci
- Zatvor u Bijeljini
- Zatvor u Doboju (pritvor)
- Zatvor u Foči
- Zatvor u Istočnom Sarajevu (ciljani razgovori)

Psihijatrijske ustanove

Federacija Bosne i Hercegovine

- Psihijatrijska klinika bolnice Koševo, UMC
- Psihijatrijska kantonalna bolnica Jagomir